

МЕТОДИЧНІ МОЖЛИВОСТІ МОТОРНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ В ПОЛІПШЕННІ ПСИХОМОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Микола Єфименко

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри прикладної психології та логопедії,
Бердянський державний педагогічний університет,
E-mail: efimnn1958@gmail.com

Тісний синергетичний зв'язок моторної сфери дитини та її мовленнєвого розвитку відомий вже давно. Мовленнєві центри в корі головного мозку дитини топографічно та функціонально тісно інтегровані з моторними центрами, особливо проєкційними зонами кисті та променево-зап'ясткового суглобу. Тому своєчасна несформованість у дитини її вікових моторних можливостей із-за різних негараздів внутрішньоутробного розвитку та самих пологів негативним чином віддзеркалюється на її загальному психічному розвитку і, зокрема, на мовленні.

У середині 70-х років минулого століття М. Кольцова в числі перших вивчала можливості моторного аналізатора дитини в побудові її вищої нервової діяльності. В своїх дослідженнях вчена довела, що своєчасне і повноцінне формування у дітей дрібної моторики рук позитивним чином впливає на їхній мовленнєвий розвиток як за його динамікою, так і за якісними характеристиками мовлення. Важну увагу авторка приділяє різним вправам для пальців – зокрема, пальчиковому ігротренінгу. Недоліком цього підходу є те, що вправи з формування дрібної моторики не синхронізувались із загальною моторикою тулуба та кінцівок.

У практиці логопедії значно поширені різні варіанти артикуляційних вправ для губ, язика, нижньої щелепи тощо. Ці вправи добре відомі і описані в чисельних методичних розробках. Вони спрямовані на удосконалення роботи периферійного моторного апарату мовлення, тобто артикуляційного апарату. У цьому підході ми також бачимо відсутність додаткових координацій двох рук та глобальної координації основних рухів, що, на нашу думку, значно знижує ефективність логопедичного тренінгу.

Ідея використання можливостей моторної сфери дитини еволюціонувала і поширилась на задіювання ручних дій у сполученні з артикуляційними рухами. Цей підхід особливо ефективно був втілений в технологію *біоенергопластики* в логопедії (І. Куріс). О. Шуда досліджувала можливості біоенергопластики в корекції мовленнєвого розвитку дошкільників з психомовленнєвими порушеннями [1]. Авторка рекомендує таку послідовність застосування засобів біоенергопластики в покращенні мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями:

- I етап – діагностичний;
- II етап – підготовчий: зробити підготовку дітей до нового напрямку роботи щодо формування мовного апарату методом біоенергопластики;
- III етап – початковий: формувати одночасні рухи домінантної руки з артикуляційними органами;
- IV етап – формувальний: сформувати спочатку відносно прості а потім і складні одночасні рухи неповідної руки з органами артикуляції;
- V етап – основний: сформувати та одночасно скоординувати різноманітні рухи та пози артикуляційних органів з рухами та позами обох рук (лівої і правої);
- VI етап – порівняльний: навчити дітей вдосконалити відпрацьовані складні рухи артикуляції та рук; підготувати артикуляційні органи до ефективної постановки звуків;
- VII етап – втілення методичного прийому «Чарівна рукавичка»: вдосконалити ускладнені використанням рукавичок рухи та пози артикуляції та рук; відпрацювати виразне, чітке промовляння різних за складністю текстів.
- VIII етап – автоматизація набутих навичок.

До недоліків запропонованої авторкою методики слід віднести відсутність у вправах більш глобальних рухових дій тулубом та кінцівками. На наш погляд, підключення до координаційних вправ значного потенціалу м'язово-фасціального комплексу дитини підсилює б інтенсивність пропріоцептивних потоків в кору головного мозку і сформувало необхідну пластико-ритмічну домінанту, на яку б орієнтувались більш локальні м'язові координації

(артикуляційна і дворучна). Взагалом якість координацій за таких умов мала б підвищуватись.

Цікавими вважаємо *гімнастику мозку* Пола і Гейл Деннісон [2], які запропонували для покращення мозкової діяльності оригінальні координаційні вправи для рук з предметами у поєднанні із загальною координацією тулуба та нижніх кінцівок в положенні стоячи. Ці вправи можна виконувати в парах, трійках, четвірках і цілою групою, стоячи у колі. Автор методу пропонує також виконувати вправи у нестійкому положенні, на різних гойдалках, щоб стимулювати функцію рівноваги, а точніше зовнішні канали постуральної системі апломбу: зоровий, пропріоцептивний, вестибулярний, подарний та окуломоторний. Ця гімнастика для мозку має величезний творчий потенціал, бо дозволяє педагогу реалізовувати в самих різних варіантах «координацію усіх моторних координацій». До недоліків цієї методики в контексті нашого дослідження слід віднести те, що вона не передбачає цілеспрямованого тренування артикуляційної моторики, що є дуже важливою компонентою покращення мовленнєвого розвитку дітей.

Далі зупинимось детальніше на авторській методиці М. Єфіменка з *синхронізації рухово-мовленнєвих координацій (СРМК)* [3], в якій автором було зроблено спробу врахувати усі основні недоліки існуючих подібних методик. В її основу було покладено вже відому методику біоенергетичної пластики (яка поєднує артикуляційні рухи з плавними рухами руками) і загальні рухи тулубом та кінцівками при виконанні основних рухів. В основу методики було покладено три основні рівня синхронізації: *співпадаючий, перехресний і парадоксальний*. Зупинимось на них детальніше:

1. *Співпадаючий* рівень синхронізації – початковий, самий примітивний, з якого слід починати робити всі вправи за методикою СРМК. В його основі лежать однакові за напрямком руху синхронні дії тулубом, верхніми кінцівками та язиком. Наприклад, при повертанні тулуба вліво, слід випрямити ліву верхню кінцівку и здвинути нижню щелепу максимально вліво.

2. *Перехресний* – вже більш складний, але при цьому природний варіант нормальної координації. Базується він на крос латеральних рухах верхніх і нижніх кінцівок, а також артикуляційного апарату. Наприклад, при повзанні на середніх карачках (з опорою на кисті та гомілки) уперед синхронно мають рухатись права рука і ліва нога. При цьому при русі уперед правої руки язик треба рухати в лівий кут рота. Цей тип координацій пов'язаний із формуванням міжпівкульний нейронних зв'язків між правою та лівою напівсферами головного мозку і є базовим для подальшого ефективного формування вищої нервової діяльності дитини.

3. *Парадоксальний* – найвищий рівень синхронізацій, яким передбачається сформованість варіативного потенціалу координаційних можливостей дитини. Тобто, цей рівень відповідає за діяльність побудови рухів у нестандартних умовах їх виконання за просторовим, часовим та енергетичним параметрами. Формування синхронізацій на цьому рівні дозволить педагогу сформувати вагомий потенціал мозкових можливостей для компенсації та корекції наявних у дитини порушень психофізичного розвитку.

Окремо слід зупинитись на інноваційній методиці «*Ступалки-ЛОГОС*», розробленої М. Єфименком і М. Могою для цілеспрямованого формування основних силових, координаційних та швидкісних кистьових функцій [4; 5]. Це, в свою чергу, потужно впливає на стимулювання розвитку мозкового нейронного субстрату, що призводить до поліпшення загального психічного розвитку дитини і, зокрема, її мовленнєвого розвитку. «*Ступалки-ЛОГОС*» – це спеціальні пристосування для кистьового захоплення, які використовуються дитиною під час упорів лежачи, різновидів повзання, та вправ в положенні сидячи з ручною опорою. Особливо ефективні вони при використанні під час повзання на карачках перехресним способом, коли стимулюються нейронні мережі між двома півкулями головного мозку. Окремі варіанти «*Ступалок-ЛОГОС*» виконані з електронним модулем, завдяки якому кожний рух дитини на тренажерах супроводжується зворотним зв'язком у вигляді світлових, кольорових, звукових та музичних сигналів, що в значному ступені підвищує

мотивацію дитини до вправлення та підсилює аферентну імпульсацію від кистей у відповідні ділянки кори головного мозку [6].

Список використаних джерел:

1. Шуда О. В. Використання біоенергопластики в системі корекційної роботи з розвитку мовної моторики у дітей-логопатів. Шостка : ДНЗ №9 «Десняночка», 2014. URL: <https://xn--80ahduoahv1d3d.xn--j1amh/?p=349> (дата звернення: 19.05.2023).
2. Деннисон П., Деннисон Г. Гимнастика мезга : Книга для учителей и родителей. Киев : Весь. 2016. 640 с.
3. Єфименко М. М. Методика синхронізації рухово-мовленневих координацій (СРМК) в поліпшенні мовлення дітей дошкільного віку. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості* : матеріали X Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Слов'янськ – Дніпро, 17–18 березня 2023 р). 2023.
4. Кантаржи В. К. Класифікація силових кистьових функцій в предметно-практичній діяльності дошкільників. *Науковий часопис*. 2022. № 86. С. 94–98.
5. Efimenko N. N, Suprun M. O., Biesieda V. V., Kantarzhly V. K. The correction of hand subject-practical activity of preschoolers. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*. 2022. Vol 14, Issue 06. DOI:10.9756/INTJECSE/V14I6.307 ISSN: 1308-5581.
6. Єфименко М. М., Мога М. Д., Абуков О. Ф. Технічні системи зворотного зв'язку (ТСЗЗ) у формуванні кистьових функцій дошкільників в контексті поліпшення мовлення. *Цифрова трансформація освіти та науки* : матеріали I Всеукраїнських науково-практичної конференції (м. Харків, 2–3 березня 2023 р.) / редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін. Харків, 2023. С. 162–167.